

MARJİNALİZM VE MARKİZM (*)

Ronald L. MEEK (**)

(Çev.: Doç. Dr. M. Erol İYİBOZKURT)

Marjinalizm ve marksizm ilk bakışta tartışmak için çok bayat, sadece antika meraklıları ve çağ kutlayıcılarının ilgisini çeken konular olarak görünmektedir. Denebilir ki bir asır kadar önce ileri sürülen ve önemli birtakım koşullarla geçerlilikleri kabul edilen iki kuramsal sistem hakkında ne düşünülebilir? Bugün tek metalizme karşı ikili metalizm tartışmaları hakkında kendimizi sıkmayız; Öyleyse niçin «Marjinalizm ve Marksizm»? Konuya girmeden önce iki nokta üzerinde durmakta yarar vardır.

İlki, marksizm, marjinalizmle kıyaslandığında, sadece ekonomik doktrinlerin toplamından ibaret değildir; çok özel karakterde diğer kuramların orijinlerini açıklayan ve değerlendiren geniş bir açıklayıcı düşünce toplamıdır. Bununla beraber Marjinalizmin tek bir «Markist» açıklaması vardır ve bu da tüm marksistlerce inanç dolu her zaman geçerli olacak bir şekilde kabul edilir demek değildir. Markist eleştiriler, tümü birçok değişik açıklamalardan oluşabilir. Ayrıca bu açıklamalardaki ilkelerin ruhu dikkate değer bir şekilde değişik olabilir. Bazı zaman ve yerlerde onlar kaba,

(*) Ronald L. Meek, *Marginalism and Marxism, History of Political Economy*, Fall 1972, s. 500 - 511.

(**) Ronald L. Meek Leicester Üniversitesinde ekonomi profesörüdür.

dogmatiktir; diğ erlerinde sunileş miş , esnek bir şekildedir. Zamanımızda «Markizm» iki savaş arası yıllarda olduğ unun aksine büyük modern devletin politik ve ekonomik politikalarıyla büyük ölçüde bağı lı değı ldir. USSR da Stalinizmin gerilemesiyle marksistlerin modern kuş ağı nın marksist eleştirileri kullanmakta daha özgür ve maceracı olmaları mümkün olmuştur. Böylece bu düşünceleri marjinalizm orijin ve yapısı sorununa uyguladığımızda, eski sonuçları elde etme zorunluluğ u yoktur; yeni bazı şeyler keş fedilebilir.

İkinci olarak, sadece değı ş en ve geliş en Marksizm değı ldir. Marjinalizmde o yıllardan beri değı ş miştir. Buradaki ana nokta çok basittir, üzerinde durulmayabilir. Marjinalizm gibi yeni bir doktrin görüldüğ ünde, Marksist eleştiriler onun mevcut noktalarına ancak yöneltilebilir. Sadece eski doktrinlerin açıklanmasını yapabilir. Ancak zaman içinde geliş mesi ve değı ş mesi, kurucularının göremedikleri noktaların ileriye sürülmesi, markist eleştirilenlere yeni konular çıkarmıştır. Markist eleştirilenlerde bu noktalara bakacaktır.

Ş imdi, bütün marksistlerin yaptıkları üzere, marjinalist doktrinin (1) önder özelliğini ele alarak tartışmalara girelim. Bu Ricardo'nun ölümünü izleyen yıllarda kuramsal ekonomide başlayan, «üretici olarak kişiler arasındaki sosyo-ekonomik ilişkilerden soyutlama» vazgeçilmez tarihi sürecinindir.

Bu nokta, Marksistler ve diğ erleri tarafından uzun boylu ele alındığı ndan, burada çok kısa özetlemekten öte üzerinde durmak gereksizdir. Klasik ekonomistler piyasa analizinde üretici olarak kişilerin kapasitelerinin altında yatan nedenler üzerine eğildi. Klasik emek-değ er kuramı özde bu metodolojik ilkenin bir parçasıydı; ve üretim faktörlerini gelir alıcıları arasındaki sınıf ilişkilerine ağı rlık veren klasik dağı lım kuramları da onunla sıkıca bağı lıydı. Ricardo'nun ölümünden sonraki yıllarda, bu davranış lardan geriye dönüş azda olsa görülmeye başladı. Değ er kuramında böyle veya şöyle «yararlılığ a» dayanan kuramlar kaydedildi; ve dağı lım kuramında Sshumpeter'in söylediğ i gibi «ekonomik kategorilerin sınıf

-
- (1) Marksist açıdan marjinalizm yanlış bir addır; çünkü marjinalizm adı doktrinin konusundan ziyade metodunu belirtmektedir. «Subjectivizm» belki de daha iyi bir ad olabilecektir. Bknz. Oscar Lange, Political Economy, Cilt I, Tercüme; A.H. Walker (New York, 1963), s. 235.

ima edenlerinden uzaklayan eğilim» lere dayandırılmaya çalışıldı (2).

Marjinalist devrim bu gelişmenin üzerine ayrıcı ve kesin bir şekilde damga bastı. Yeni başlangıç noktası, üretici olarak kişiler arasındaki sosyo-ekonomik ilişkiler değil, kişiler ve tamamlanmış mallar arasındaki psikolojik ilişki oldu. Jevons teorisinin zihin koşullarını araştırdığını öngördü ve araştırmasının «tüm ekonomi biliminin ana noktası» olduğunu iddia etti (3). Menger «mallar ve beşeri gereksinmelerin tatmini arasındaki illiyet ilişkisini kavramının önemi» üzerinde tekrar ve tekrar durdu (4). Ve her iki yazar, dolaylı veya doğrudan, Walras'ın ifade ettiği gibi, bu yeni metodun ilkesini «değişim değerlerinin nedeni kıtlıktır (nadirlik)» (5) şeklinde açıkladılar. Walras şu şekilde devam etti; «Değişim kuramı, fiyatların tatmin edilen son ihtiyaçların yoğunluğuna oranına dayanır» «... «bu da ekonomi biliminin tüm yapısının temelini meydana getirir.» (6). Bu çarpıcı açıklama sonucundadır ki değer kuramında üzerinde durulan ana nokta üretici olarak kişiler arasındaki ilişkilerden, kişiler ve mallar arasındaki ilişkilere kaydı. Ve zamanla gelişen yeni dağılım kuramı da, tümüyle üç

-
- (2) J.A. Schumpeter, *History of Economic Analysis*, London 1954, s. 552
- (3) W.S. Jevons, *The Theory of Political Economy*, 4. Baskı, London 1931, s. 15.
- (4) Carl Menger, *Principles of Economics*, Tercüme; J. Dingwall and B.F. Hoselitz, Glencoe, III., 1950, s. 58.
- (5) Leon Walras, *Elements of Pure Economics*, Tercüme; W. Jaffe, London 1954, s. 145 Profesör Jaffe'nin yaptığı gibi zannediyorum bu iddiayı tasvir etmek için biraz uzaklara gidilir; «babasının doktrininin basit bir yeneden belirtilmesi» ve «bir obiter dictum (rasgele söylenmiş söz) den öte birşey değildir» (ibid, s. 512-13). Jaffe'nin açıkladığı üzere şu beyanda elbette doğrudur; tamamlanmış mallar ve insanlar arasındaki psikolojik ilişkilerde olduğu gibi Walras'ın genel denge kuramının kapsamı, bir bütün olarak ele alınan piyasa sürecindeki unsurlardan sadece birisidir. Bu aynı zamanda soru konusu olmak içinde bir anlam ifade etmez. Çünkü kıtlık üretim maliyeti ve değer arasındaki karşılıklı ilişkilerin daha önceki açıklaması ile karşı karşıya kalınca bu zorunlu olmaktadır. Kaldı ki bu ilgili sebeptir ve ilgili etkilerdir. Ancak eğer Walras'ın «maksimum tatmin» doktrinine daha fazla ağırlık vermek istersek-ki Walras kesin olarak bunu böyle yapmamızı istemezdi-doktrininde temelindeki tek unsur olarak «değerin nedeni kıtlık» ifadesine uygun bir şekilde bakmamak gerekir.
- (6) Ibis, s. 44. Bu açıklama «The Elements» (1960) ın dördüncü baskının sunuşunda vardı.

kurucunun gösterdiği yolda ilerledi. Eğilim de aynı yolda oldu; yani, doğal kaynak, emek ve sermaye sunan sınıflar arasındaki sosyo-ekonomik ilişkilerin, onların piyasa mekanizması süreci içinde elde ettikleri kazançlarla büyük bir ilişkileri yoktu.

Marksistler üretim ilişkilerinden yapılan bu soyutlamayı «ilmi» düşünceden kaçış olarak, halbuki marjinalistler ise «ilmi» ilerleme olarak gördüler. İki düşünce grubu arasındaki tartışmadaki güçlük, gerçek ve önemli alanları saf anlamsal olanlardan ayırmadaki zorluğu. Marjinalizmin Marksist eleştirilenleri piyasa değişim alanında ki yaklaşımlara «yüzeysel», ve yüzeyin altında yatan gerçek sosyal güçlerin ele alınmasına ise «ilmi» gözüyle bakarlar. Benzer şekilde Marjinalistler de tersini yaparlar. Yaralığa (7) dayanmayan çözümlere «yüzeysel» derler. Onlara göre ilmi olan, diğerlerinden (özellikle politik unsurlardan) arınmış «saf ekonomik» ilişkileri ele almaktır (8). Her iki açıdan da bakıldığında tartışmaların çoğunun sadece anlamsal olduğu görülür. Aslında karşılıklı tartışmalarda birbirini aşağılamanın bize bir şey kazandırmayacağını anlamamız çok zaman alabilir, ve en iyisi bunları hazmetmek olmalıdır.

Üretim ilişkilerinden marjinalistlerin bu soyutlamalarıyla ilgili olarak, marksistler daima «müdafa kabilinden» ve «ideolojik kuruntu» kesin unsurları üzerinde dururlar. Bunlar günahkârca ses veren kelimelerdir; yan yana konulunca onlar kapitalist toplumun çok önemli bazı yönlerinin burjuva yararına bilinçli bir suikast tuzağı olduğu inancına meylederler. Bunun gerçekten böyle clacağına inanan marksistlerin bulunması mümkündür, ancak onlar birkaç kişiyi geçmemektedir. Bununla ilgili olarak üç nokta üzerinde durulmalıdır.

İlk olarak, marjinalizm devrimi bir suikast niteliği taşımaktadır, hele bilinçli olduğu hiç söylenemez. Schumpeter bu noktaya değinmekte yeterince haklıdır. O şöyle demişti; yeni kuramlar sadece «pratik sorunlarla ilgilenmeyen saf analitik mesele» olarak

(7) Bknz. Jevons, Theory, s. XXXI., «Onun (Cournot's) araştırması bu çalışmanın kapsamıyla çok az ilgilidir, çünkü Cournot faydalılığın herhangi bir kuramından vazgeçmedi, ancak o arz ve talep yasalarıyla durumu yorumlar.

(8) Bknz. Schumpeter, s. 551.

ortaya çıktı (9). Gerçekten yeni kuramlar, büyük ölçüde, güncel değerlerin emek ve masraf kuramlarına karşıt olarak ortaya çıktı. Ve kuramların kurucuları bazı çevrelerce tehlikeli bir şekilde kullanılabileceğinin farkındaydılar (10). Fakat bu kurucuların temel düşünceleri değildi, bununla beraber onları izleyenlerden bazılarının başlıca uğraşları oldu.

İkinci olarak, (marjinalist) doktrinlerin «burjuva yararlarını artırıcı» olup olmadığı sorunu vardır. Kuruculardan en az biri serbest rekabeti açıkça savundu; ve Walras muhtemelen doğru söylemişti: onun delili serbest rekabetcilerin yararına o zamana kadar söylenenlerin gerçekten ilkiydi (11). Daha sonra gelenler ve taraftarları arasında bu çeşit kullanma - ya da kullanamama - daha sık yapılmaya başlandı. Daha sonra gelenlerden en azından bazıları marksizme hücum etmekte kuruculardan açıkça daha heyecanlı idiler. Örneğin, Wieser's «Doğal Değer» adlı yapıtı etkisi ve düşüncesiyle Marksist ve Robertyen düzenlere karşı dayanıklı bir polemikti; ve dağılımın marjinal verimlilik kuramı, az çok düzenli bir şekilde ortaya çıktığında, yaygın bir şekilde ve bilinçli olarak-özellikle J. B. Clark - Marksist istismar kuramına hücum etmek üzere kullanıldı. Bu gibi gerçekler karşısında, konuyu tartışmak gerçekten ilgili değildir, Schumpeter'in yaptığı üzere, müdafaa kabilinden yeni kuramlar eski kuramlardan daha iyi değildir.

İyi bir mantık içinde, gerçekten doğrudur, onlardan herhangi bir politik ve etnik sonuç çıkarılamaz — ancak bu ilgili nokta değildir. Onun gerçekleşmesi için uzun bir zaman gerektiği gerçeği durmaktadır ve müdafa kabilinden kullanım yaygın olarak bu dönemde uygulandı, ve hâlâ - azalmasına rağmen - uygulanmaktadır. Elbette eşitlikçi sonuçların marjinal faydalılık kuramından sıkça çıkarıldığı doğrudur; örneğin (gerçi daha ziyade felaketli bir şekilde) Pigou bunu yapmıştır, ve George Bernard Shaw, Jevons ve Menger'in çalışmalarına dayanarak, Engels'in «kaba sosyalizm» (12) adını verdiği bir düzen geliştirmeye çalışmıştır. Ancak kesin olarak böyle kullanışlar enderdir ve ana akım dışında kalırlar.

(9) İbid., s. 888.

(10) Bknz., örneğin Menger'in yorumları, Principles of Economics adlı yapıtının 3. böl., E. kıs., s. 165-74. Jevons'ın Political Economy, London 1878, s. 5-6 ve 10-11 yapıtına da bakılabilir.

(11) Walras, s. 256.

(12) Engels'in yorumu, Marx'ın Kapital'inin 3. Cildinin sunuşunda görülür.

Bayan Robinson kuşkusuz ki «faydalılığın tüm noktası *laisser faire*'nin değerlemesidir» (13) demekle çok daha ileriye gitmektedir; ancak bu kullanımın çok sık ortaya konulmamasını iddia etmek daha fazla yanlış yere bizi götürebilecektir.

Üçüncü olarak, yeni kuramların gerçekten ekonomistleri kapitalist gerçeklerin önemli yanlarını yanlış tevsir etmeye cesaretlendirip cesaretlendirmedeği sorundur. Bir anlamda kuşkusuz ki onlar o şekilde yapmışlardır. Sosyo-ekonomik üretim ilişkilerin genel soyutlanmalarını bir yana bırakırsak — marjinalistler açık ve ya kapalı olarak sosyo-ekonomik üretim ilişkilerinin temel ekonomik sorunlarla ilgisi bulunmadığını kabul etmişlerdir — gerçek marjinalistlerin hakim olduğu dönemde görülecek işlerden uzaklaşma eğiliminin varlığını yansıtır, ya da daha düşük düzeye inmeyi belirler. Görülmesi gerekli işler, herhangi bir standartla değerlendirilirse değerlendirilsin önemli sorunlardır ve marksist ekonomi biliminde içinde yer alan belli başlı konulardır; bunlar, örneğin kalkınma sorunu, kaynakların eksik istihdamda kullanımı ve (daha az düzeyde) tekel. Birçok kere, teknolojik değişimin sağlam bir temeli olmadığı ve girişimcilerin dengesizlikten ziyade denge gücü olduklarını kabul eden geleneksel varsayımın aşikâr yokluğu bununla ilgilidir (14). Bu son özellik marjinalizm ve marksizm arasındaki önemli farklılıklardan birini oluşturur.

Üzerinde durduğumuz üçüncü noktayı bırakmadan bazı sözler söylenmelidir. Öyle sorunları atlamak veya üzerinde daha az durarak ilerlemenin müdafa kabilinden veya kınama edilebilir olmadığı tamamiyle akla uygun olarak tartışılabilir. Yeni kişiler köklü yeni bir yaklaşımı taze bir başlangıç olarak kararlaştırmışlardır; onların bu yeni yaklaşımı dolaysız ve hazır olarak sorunlara uygulanabilecektir; yani, Jevons'ın **Theory of Political Economy** (Politik Ekonomi Kuramı) (15) adlı yapıtının «Sonuçları»nda çok güzel bir şekilde açıkladığı kıtlığın statik sorunları. Denebilir ki, bu başlangıçtan öteye bir iddia taşımamaktadır; herhangi bir kimse yeni bir doğrultuda koşmadan önce yürümeyi öğrenmelidir.

(13) Joan Robinson, *Economic Philosophy*, London 1962, s. 52.

(14) Bknz. Leo Rogin, *The Meaning and Validity of Economic Theory*, New York 1965, s. 431 ve 443-44.

(15) Jevons, *Theory*, n. 267. Jevons'ın açıklamasının ilgili kısmı aşağıya alınmıştır.

Tümünden öte Jevons'ın kendisi «ekonomi bilimi dinamik dallar geliştirilmeye açıktır» (16) kanısına inanmaktaydı ve kârlılık oranlarının düşme meyli doktrinine karşı kendisinin kapital kuramını kullanmakta hiç tereddüt etmedi (17); bununla beraber Walras tatmin edicilikten uzak bir şekilde onun kuramını «dynamikleştirmeye» girişti; ve Menger ekonomi biliminde «kalkınma yasalarının» kurulmasının henüz tam anlamıyla değerlendirilmediğini, hâlâ ikinci derece kabul edilse bile, kabul etmeye tümüyle hazırdı (18). Bu gerçekler karşısında kendimin gerçek dünyada karşılaşılan kıtlık sorunun ortaya çıkışında marjinalizmin yükselmesini açıklayışımın çok ikna edici olduğundan emin değilim. Elbette bir kimse, Mill'in inanışındaki durgun devlerin köseyi dönmesi konusu hakkında burada konuşabilir; veya Jevons'ın kömür ve hatta kâğıdı sınırlandırılmış olarak görme eğilimi sözkonusu edilebilir (19); ya da Büyük Depyasyon ve onun ardından ekonomistlerin kapitalizmin büyümesinin sonu geldiğini düşünmeleri akla gelebilir; (20) ve daha birçok benzer konular. Dip notlarında zaman zaman iğneli bir şekilde belirttiğim bu gibi konuların gösterdiği işaretler hiçbir zaman ele alınmadı — ve belki de doğru olarak ele alınmadı. Ekonomistlerin her zaman zorunlu olarak kıtlık ekonomi bilimini ele alma fikri yeni felsefenin kaçınılmaz bir parçası olmadı. Açıklanması gereken kurucuların kıtlık üzerinde yoğun bir şekilde durmaları değildir. Ancak — ve çok daha önemlisi — kıtlık sorununu ele alan yeni ekolün çok sayıdaki üyesinin onun üstüne çıkmamaları gerçeğinin açıklanması önemlidir. Ayrıca bunlar sokaktaki kişinin endişelendiği kapitalist gerçeğin büyük sorunlarına da ilgisizdiler.

Şimdi durumumuzu değiştirelim ve daha önce söz konusu ettiğimiz yararlarıyla birlikte marjinalizmin yükselişine bir göz atalım. Böyle yaptığımızda marjinalizmin yorum yaptığı çağdaş gerçeğin belli özelliği gözümüze çarpar; ancak, karşıt olarak, kapitalist ekonomik kuramı da ilk defa tümüyle yansıtmıştır. Bu durum

(16) Ibid., s. VII.

(17) Ibid., s. 253 - 54.

(18) Carl Menger, Problems of Economics and Sociology, Terçime F.J. Nock, Urbana, III, 1963, s. 119.

(19) Ve — Profesör Coats'ın Bellagio Konferansında yaptığı üzere — Avustralya'nın geniş boş topraklarıyla Britanya'nın dar sınırları arasındaki çelişki güçlü bir şekilde Jevons'a kendisini hissettirmiştir.

(20) Bknz. Wesley C. Mitchell, Lecture Notes, New York, 1949, Cilt 2, s. 59.

ekonomik faaliyetlerde ve tüm ekonomik düşünceler arasında az çok evrensel hükümsürüştür. Buna Weber «kapitalizm ruhu» adını verir. Bunlar firmalarda olduğu gibi ev halkının davranışlarındaki ekonomik akılçılık ilkelerinin yayılmasına neden olan marjinalist doktrinin yansımasıdır.

Bu noktanın Polonya'da ilk defa 1959 da yayınlanan Oscar Lange'nin Political Economy (Politik Ekonomi Bilimi) adlı ders kitabının birinci cildinde üzerinde duruldu. Ekonomik akılçılığın şunu belirttiğini Lange şöyle açıklamaktadır: bir sonuca maksimum derecede ulaşmayı istersek, ya verili elimizdeki araçları maksimum etkinlikte kullanmalıyız ya da sonuca en düşük (minimum) masrafla varmaya yönelmeliyiz. Bize çok açık gelen bu ilke — ve aslında iki asır önce Quesnay tarafından açıklanmıştı — kapitalizmin tarih sahnesine çıkması ve hızlanmasına kadar tarihi olarak koşullandırıldı ve çok yavaş olarak ortaya çıktı (hem edim hem de edimin kuram olarak yansımasında). Bundan önce, ekonomik faaliyet büyük ölçüde «akılçılıktan» ziyade geleneksel ve alışılmış özellikte olmaya yönelmişti — bununla beraber onların çoğu Marx'ın «mal üretimi» ve para değişimi diye adlandırdığı konuların belirmesiyle fikir olarak zayıfladılar. Bununla beraber kapitalizmin varışıyla kazanç dolu faaliyetlerde «akılcı» davranış hüküm sürmeye başladı. Özellikle bu durum bireysel kapitalist girişimcide kendini gösterdi. «Akılcı» hesaplamalar en yüksek sahnedeydi. Ancak ev halkı davranışları hâlâ eski geleneksel ve alışılmış özelliğinde kalmaya meymektedir (belirli bir dönem için herhangi bir oranda). Ancak ne zaman «kapitalizm ruhu» tüm anlamıyla ikna edicilik kazandığında evhalkı davranışlarında da «akılçılığın» varsayılması anlamlı görüldü (21).

Bu açıdan bakıldığında marjinalizmin önemi kesin olarak kabul edilen varsayımında yatmaktadır. Kabul edilen varsayım, evhalkı faaliyetlerinin kapitalist firmaların faaliyetlerinde olduğu kadar «akılcı maksimuma götüren ilkeler» ce yönetildiğidir. Bunun anlamı, Lange'nin belirttiği üzere, maksimumlaştırma konusunun tek bir amacı vardır ve bu farklı ihtiyaçlara tekabül eden özel amaçlarında birleştirir. Önceki marjinalist modellerin çoğunda evhalkının malları tüketiminde maksimuma ulaşmaları «yararlılık» yoluyla olmaktadır. Bu da «zevkçilik» felsefesine dayanmaktadır.

(21) Bknz. Lange, Principles, s. 148 - 72 ve 250 - 52.

«Gereksinmelerimizi en az zorlukla karşılamak» diye Jevons belirtti, ve devam etti «arzu ettiklerimizi arzu etmediklerimiz baha-sına karşılayabilmek — diğer bir deyimle zevkleri maksimum yapmak ekonomi biliminin sorunudur;» ve Jevons açıkca ona sadece insan doğasının meyli olarak baktı. Bireysel tüketiciler bu ilkeye göre davranacaklardı. Bununla beraber daha sonra tüketicilerin maksimumuna ulaşmalarına yarayan «faydalılık» daha geniş anlamda düşünüldü. Buna Lange «praxiological» adını verdi. Bunun anlamı «yararlılığın» ancak «amacın doğasından özgür olarak ekonomik faaliyetlerin hedefine ulaşabilme derecesi» diye kavranmasıdır. Tümüümüz «yararlılıktan» «tercihe» giden tarihi gelenekteki önemli noktaları biliyoruz. Şimdiki tartışmamız açısından önemli noktaları biliyoruz. Şimdiki tartışmamız açısından önemli nokta; değişme meydana geldiğinde marjinalizmin akılcı ekonomik seçim mantığına dönüşmesidir.....

Marjinalizm'in son gelişmeleri de Lange tarafından büyük ölçüde tartışıldı... Lange şöyle demekte, başlangıç noktası yapacağınız yerde eğer üretim ilişkilerini soyutlayacak derecede akılsızsanız sizleri korku dolu bir kader beklemektedir. Böylece «praxiology» sizin hizmetciniz değil, ancak ustanız olacaktır.

Ancak öykünün tümü bu kadar değildir. Şimdiki tartışma noktamızdan Lange'in anlatımı gerçek sonuçtan yetersiz kalmaktadır. Marjinalist trendi sadece Robbins-von Mises ölü noktasına kadar izlemek tümüyle yanlış olacaktır. Ekonomik akılcılık genel ilkesine verdiği önem ve tüketici akılcılığına gösterdiği özenle Marjinalizm doğrudan doğruya birçok farklı ve çok daha önemli gelişmeleri esindirdi. Ben burada elbette özellikle refah ekonomi bilimini düşünüyorum. Marshall'in kısmi refah ekonomisinin büyük bir kesimi marjinal yararlılık kavramına dolaysız olarak dayandırılmıştır; ve bugün bizim öğrettiğimiz genel refah ekonomi bilimi marjinalizmin esinlerine çok şey borçludur — elbette marjinalizmin kurucularından birinin geliştirdiği çok parlak genel denge çözümlemesinin de katkısı sözkonusudur. Pareto ve Barone'un zamanlarına kadar gidildiğinde de ekonomik akılcılık ilkelerinin kontrol altına alınmış bir düzende ne yapılması gerektiğinin esaslarının incelendiği görülebilir. Ekonomik akılcılık ilkeleri aslında başlangıçtaki marjinalist yazarların en önemli konusuydu; onlar serbest girişimcilik düzeninde olanları anlamaktan öte, öyle bir düzende akılcılığı kontrol etmekten de ayrı olarak yukarıda

belirtilen konuya da ağırlık veriyorlardı. Ve programlamanın gelişmesi de özgür bir gelişme değildir; o marjinal kalkülüslerin uygulanamadığı bir veya diğer bir neden yüzünden akılcı harekete yol gösterme sorununa aydınlık getirmek üzere ortaya çıktı.

İlk ortaya atıldığı günlerde büyük ölçüde serbest rekabetin değerlendirilmesinde kullanılan marjinalist doktrin sonraları kontrol ekonomisinin temeli olarak hizmet etmeye başladı. Refah ekonomisinin iddiaları gerçekten başlangıcından itibaren marjinalizmin tam kalbinde yatmaktadır. Menger şöyle demektedir; her ekonominin başlangıç noktası «malların ekonomik öznelere dolaysız olarak bulunmasıdır». Bütün beşeri ekonominin son hedefi «dolaysız gereksinmelerimizin tatminini garanti etmektir». Yaşamımızı ve refahımızı devam ettirmemiz için başlangıç noktasından bu hedefe giden yolda seyahat etmeliyiz» mümkün olduğu kadar en uygun yolda, yani, yani bizim şimdiki konumuzda mümkün olduğu kadar **ekonomik** bir şekilde». Böyle koşullar altında «en uygun olabilecek sadece tek bir yol vardır..... Diğer bir deyimle, eğer verilmiş koşullar altında ekonomik insanlar mümkün olduğu kadar tam bir şekilde gereksinmelerini tatmin etmeyi garanti etmek isterlerse, ekonomik durum tarafından biraz önce salık verilen **tek** yol, başlangıç noktasından ekonominin belirlenen hedefine gider.» (22) Ve Jevons'da benzer bir şekilde «ekonomi biliminin sorunu» böylece açıklar;» Belirli bir nüfus, çeşitli gereksinmeler ve üretim güçleri, belirli doğal kaynaklar ve diğer materyel kaynakları veri olarak alınmışsa: üretim yararlılığını maksimum yapacak emeğin istihdam edilme tarzı talep edilir» (23). Bu açıklamaların gösterdiği - ki sadece tek başına durmazlar -, ekonomi biliminin sorununun çözümüdür. Bu, araçlardan sonra gidildiğinde «en uygun yol» un resmî tasviriyle zorunlu olarak karışmasıdır. yani, refahı en yüksek düzeye çıkarmak üzere optimum koşulların formüle edilmesi —. Ve bu tip önermeler kurucular tarafından elbette sıkça ileriye sürüldü. Bununla beraber son bahsedilen konunun ön kavramları ve hedefleri verili iken, bu önermelerin farklı tipteki diğerleriyle karışmış olması kaçınılmazdır. Bu farklı tiptekiler birey motifasyonu hakkında kabul edilen belli varsayımlarla belirli piyasalardaki olabileceklerle ilgilidir. Sonuç şöyledir: marjinalistlerin özel önermelerinin olması gerekenle mi yoksa gerçek-

(22) Menger, Problems, s. 216-18.

(23) Jevons, Theory, s. 267.

ten olanla mı ya da eğer (örneğin) ilgili bireylerin net tatminlerini en yüksek düzeye çıkarma istemleri olursa neyin olabileceğinin belirlenmesi mi olacağına kararlaştırılması gerçekten zordur. Refah biliminin kaideleri konmuştur ve bellidir. Ancak gereksinme duyulduğunda onları özgür-girişimci kabuktan soyutlamak çok güçtür. Onları geliştirmek ve kullanıma koymadaki birçok değişiklikler orijinal kurucularını dahi şok ve sürprize boğacaktır (24).

Marjinalist trend, Marksizme acı bir karşıt olarak başlamasına rağmen, sonunda kuramlar, kavramlar ve teknikleriyle Marksizme bir yardımcı ürün olarak ortaya çıktı. — bir yardımcı ki ekonominin kontrol ölçüsü genişledikçe önemi azalacağına gittikçe artıyor. Bugünün büyük sorunu gerçekten, bir ölçüde de olsa sosyalist ekonomide de, marjinalizmin bu son ürünün Marksizme sadece bir yardımcı mı yoksa onun yerini alacak yeni bir dal mı tartışmasına yanıt verebilmektir.

Marksist politik ekonomi bilimi açısından ana nokta, dışında gelişen klasik ekonomi bilimine benzer şekilde, pazar ekonomisinin ekonomik düzenleyici ve meyilleriyle ilgilenmesidir. Ekonomik düzenleyici ve meyillerin, milyonları tutan bireysel ekonomik ajantaların alımı ve satım faaliyetlerinin birbiriyle ilgilerinden özgür olarak oluştuğu varsayılır. Böylece marksist ekonomi politik biliminin vardığı genel yasalar objektif, otonomdur ve beşeri arzu ve bilinçten özgürdür. Bu yasalar fiziksel bilimlerin yasalarına benzerler.

Bununla birlikte, sosyalist düzende bu geleneksel çeşitteki ekonomik yasaların işleme alanı — ve bundan dolayı politik ekonominin geleneksel düzenlerinin uygulanabilirliği - zorunlu olarak büyük ölçüde azalmaktadır. Elbette üretim faaliyetinde hâlâ dik-kate alınması gereken sayısız **teknik** «yasalar» vardır; şüphesiz tüketici davranışlarının belli yasaları hâlâ ilgili olacaktır; ve toplumsal değişme sürecinin klasik ve marksist genellemeleri bir noktaya kadar uygulanabilir. Ancak o gidebildiği kadar mıdır? Kaynakların dağılımı, fiyat hareketlerinin seyri, ve tüm kalkınma stratejisi gibi gerçek ana konulara gelindiğinde, sosyalist düzen-

(24) Belkide Menger değil; noun sosyalizm üzerine açıklamalarına bakınız, Problems, s. 212.

de, bir kimse, beşeri arzu ve bilinçten özgür olan klasik ve marksist politik ekonominin özellikle uğraştığı yasalardan söz edebilir mi? Böyle yasaların sosyalist düzende de işlediğini ileri sürenler (örneğin, Stalin), bana öyle geliyorki, karışıklıktan kaçınmak isteyen plâncıların dikkate almak zorunda olacakları belli ana ekonomik gerçekleri belirlemekten öte birşey söylememektedir. Ve marksist politik ekonomi onları dikkate almada bize **büyük ölçüde** yardım edemez; onlar kesin olarak refah ekonomi biliminde, programlamada, faaliyet araştırmasında, sibernetik v.b. dedir. Gördüğümüz üzere, «praxiology» ilkelerinin tüm takımı, marksizmden değil fakat marjinalizm trendin son ürünüdür.

Bunların tümünün gösterdikleri nedir? Marjinalizm sosyalist ekonominin işleyişinde marksist ekonomi biliminden daha yararlıdır? Tüm yollar, Roma'ya değil, ancak kontrol ekonomisine mi gitmektedir? Bunların her ikisinde bir noktaya kadar geçerli olduğunu zannediyorum — ancak biri daha fazla özel ve daha az sabit bir şekilde —. Marjinalizm konusunda önemli nokta, marjinalizmin ekonomik akılcılığın genel ilkesine dayanmasıdır. Ekonomik akılcılık firmaların kâr maksimizasyonu işlevi ve tüketicilerin fayda maksimizasyonu (tercih maksimizasyonu) faaliyetinin her ikisini de kapsar. Ancak önceki daha sonrakine oranla büyük ölçüde ikincil ve aşağı durumda yapılmıştır. Ufukta görünen akılcı ve demokratik çağa uyan kontrol ekonomisi için, bu çeşitten bir ilkenin varlığı «sine qua non» (mutlaka aranılan koşul) dur. Ve öyle bir ilke başka herhangi bir yerde bulunmaz. Özellikle marksist ekonomi biliminde yoktur. Gerçekten Marx ve Engels'in birçok kere sosyalist düzende kaynakların dağılımının genel özellikleri üzerinde kabataslak durdukları doğrudur. Onlar, malların birbirleriyle «yararlı etkilerinin» aynı zamanda malların üretimleri için gerekli emek miktarıyla karşılaştırma sorununda belirtilen yollara başvurmuşlardır. Ancak çeşitli değerli nedenler yüzünden bu sorunun akılcı çözümünün koşullarını belirlemeye girişmediler Böylece akılcılık ilkeleri ve onlarla ilgili marjinalistlerin kullandığı teknikler, pratikte yükselen kontrol ekonomisinin gereksinmesini yerine getirecek olanlardır. Aslında sorun olan, bu ilkelerin öz olarak rekabetçi kapitalizmde gerçekten ne olduğunu açıklamada- ve daha sıkça savunma- kullanılması değildir. Uygun «mark-

sist» düzeltmelerle birlikte veya onlarsız- genellikle onlarsız- onlar kontrollu bir ekonomide ne olması gerektiğine yol gösterici olarak hemen ele alınabilir ve kullanılabilir. Böylece belki de doğru sonuç, şeytanın amacı uğruna «Kutsal Kitabı» aktarma yapamaması; ancak gereksinmenin kaçınılmaz ve elde hazır başka hiçbir şeyin bulunmaması durumunda böyle davranmasının zorunluluğudur.